

УДК 34:070.11

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2024.30.318419>

ПРАВОЗАХИСНІ ПИТАННЯ У ФОКУСІ КОНСТРУКТИВНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

Ангеліна Житнікова,

старший викладач кафедри журналістики, реклами та медіакомунікацій
факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
e-mail: a.zhytnikova@onu.edu.ua
ORCID iD: 0009-0006-7689-6490

У статті розглядається зв'язок між конструктивною журналістикою та теорією соціальної відповідальності преси, що передбачає моральний обов'язок журналістів враховувати інтереси суспільства при створенні матеріалів. Аналізується кореляція між основними засадами журналістики соціальної відповідальності, які спрямовані на перехід від конфлікту до конструктивних дискусій, та розглядаються спільні та відмінні риси конструктивної та адвокаційної (правозахисної) журналістики.

На основі моніторингу матеріалів українського медіа «Рубрика» протягом червня-серпня 2024 року, продемонстровано, як впроваджується конструктивний підхід при висвітленні правозахисних тем, зокрема стосовно дітей, жінок, та військовослужбовців і ветеранів. Робота акцентує увагу на характерному пакуванні матеріалів, що відповідає конструктивному підходу та позитивному вирішенню проблем.

Ключові слова: конструктивна журналістика, адвокаційна журналістика, журналістика рішень, соціальна відповідальність, об'єктивність, правозахисні питання.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими й практичними завданнями.

Конструктивна та адвокаційна журналістика стали важливими інструментами для підвищення соціальної відповідальності медіа, розв'язання суспільних проблем та залучення громадськості до обговорення важливих питань. Оскільки ці підходи сприяють вирішенню проблем вразливих груп через висвітлення конкретних рішень і кейсів, а також через формування «представницької картини» суспільства, вони мають великий потенціал для покращення інформованості та залучення різних соціальних груп до активного громадського діалогу. Зокрема, конструктивна журналістика з її акцентом на позитивних змінах і пошуку рішень, і адвокаційна журналістика, орієнтована на підтримку прав людини та вразливих груп, створюють ефективну платформу для розв'язання актуальних соціальних проблем.

Дослідження матеріалів правозахисної тематики у форматі конструктивного підходу продемонструє важливість взаємодії медійних практик для розвитку сучасної журналістики в умовах соціальних і політичних змін.

Мета дослідження.

Метою дослідження є аналіз і порівняння конструктивної та адвокаційної журналістики як медійних практик, що сприяють вирішенню суспільних проблем, підвищенню рівня соціальної відповідальності ЗМІ та залученню громадськості до обговорення важливих правозахисних питань. Дослідження фокусується на визначенні ефективності цих підходів у контексті висвітлення вразливих груп на прикладі українського медіа «Рубрика», яке активно використовує журналістику рішень, зокрема й для публікацій на адвокаційні теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Основою нашого дослідження стали роботи таких закордонних та українських науковців як Макінтайр К. Е та Лоу К., Чжао С., Джексон Д., Нгуєн А. Іванова О., Решетуха Т., Йордан Г. та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Американські науковці Карен Елізабет Макінтайр та Кайсер Лоу зауважують, що підхід конструктивної журналістики відображає прихильність до теорії соціальної відповідальності преси, яка трактує думку, що журналісти мають моральний обов'язок враховувати інтереси суспільства при прийнятті рішень щодо створення матеріалів [13]. Можна прослідкувати кореляцію головного завдання концепції журналістики соціальної відповідальності — «перехід від конфлікту до дискусій» [3, 39], де аудиторія набуває споживачьких рис, а ЗМК стає «трибуною суспільної дискусії, з допомогою якої можна зняти соціальний конфлікт, відмовившись від насилля шляхом обговорення... , та надаючи слово всім бажаним, які мають доносити до своєї широкої аудиторії найрізноманітніші думки» [3, 43], із притаманному конструктивній журналістиці зміні акценту у порядку денному — перехід з висвітлення проблеми «на вирішення соціальних проблем, в ідеалі соціального прогресу, практику звітності, орієнтованості на надії, високий інтервенціонізм та позиціонування журналіста як «агента змін», а не спостерігача» [4, 64]. Подібну прихильність зафіксували й інші вчені, зокрема дослідниця Олена Іванова вбачає потенціал конструктивної журналістики в подоланні розриву між новинарністю та дискретністю подачі і баченням фактів і коментарів — орієнтації на інформаційну діяльність, яка передбачає для аудиторії наявність доповнень інтерпретаційними матрицями, «що забезпечують панорамне бачення описуваного явища чи проблеми» [5, 66].

Відображення принципів теорії соціальної відповідальності можливе й в адвокаційній журналістиці, зокрема за рахунок «відображення думок та інтересів різних соціальних, етнічних, конфесійних груп шляхом створення “представницької картини суспільних груп”» [3, 43], на що й націлений основний принцип (людиноцентричність) цієї медіапрактики. Тетяна Решетуха та Ганна Йордан відзначають,

що при порушенні таких правозахисних питань (зокрема права дитини на освіту) ЗМК необхідно послуговуватися такими рекомендаціями як дотримання принципів журналістики рішень при підготовці журналістських публікацій на відповідну тему та наведення позитивних кейсів вирішення [7, 159]. А деякі українські науковці відзначають схожості у моделях взаємодії медіа та аудиторії в правозахисній та конструктивній журналістиці як медійних практиках, зокрема трансформацію людських страхів у зацікавленість, а розгубленості — у конструктивні рішення, розширення участі громадськості в обговоренні суспільно значущих питань через застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. та створення соціально корисного контенту [2, 142-143].

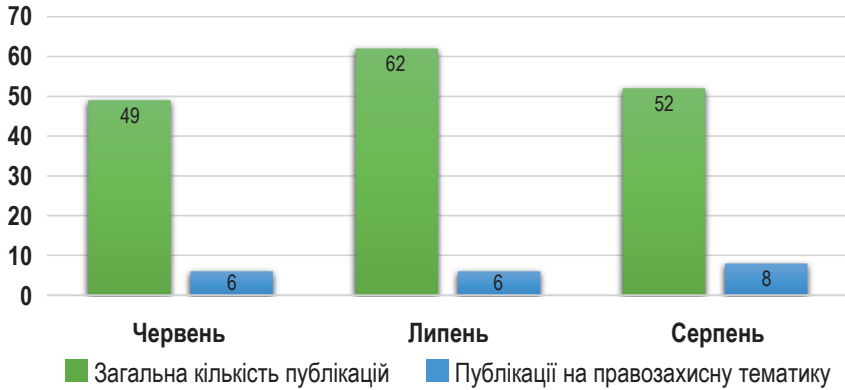
Незважаючи на схожість принципів, які закладені в зазначені медійні практики можна визначити й ключові відмінності. Наприклад, адвокаційна журналістика прагне «збалансувати розподіл влади» в суспільстві за допомогою інклюзивного підходу, через що демонструється певна авторська позиція, де журналіст виступає за підтримку людини, наприклад, чиї права було порушено, за рахунок чого матеріал може стати суб'єктивним, не представивши різні точки зору. Сама ж конструктивна журналістика, що відповідає нормативним ідеалам об'єктивності, конструює рішення-орієнтовані матеріали, які не мають на меті захищати конкретні вразливі групи.

Американські медіазнавці фіксують, що останніми роками конструктивна журналістика набрала значних обертів, але не всі журналісти, які пишуть у пряму журналістики рішень, перешли до конструктивної ролі медіа (поняття Тані Айтмурто та Аніти Варма — А. Ж.). Така неадекватна реалізація медіапрактики, на думку вчених, зумовлена «напругою» між журналістським стандартом об'єктивності і еволюцією до більш активної ролі журналістики та страхом скотитися в адвокаційну журналістику [12].

Проте у конструктивній журналістиці ці два підходи не є взаємовиключними, адже прагнення не лише повідомляти факти, а й пропонувати рішення або допомагати аудиторії зрозуміти складні ситуації, може викликати потребу в адвокації певних цінностей або дій. Це не обов'язково суперечить об'єктивності, якщо журналіст дотримується чесності, точності та прозорості у висвітленні питань. Таким чином, замість чіткого поділу на «об'єктивність» (безпристрасне повідомлення фактів) та «адвокацію» (просування певної позиції чи ідеї), існує градація підходів, де журналіст може балансувати між ними. Наприклад, конструктивний журналіст може подавати інформацію об'єктивно, водночас пропонуючи шляхи вирішення проблеми, без нав'язування певної позиції, залишаючи аудиторії свободу обирати власний підхід.

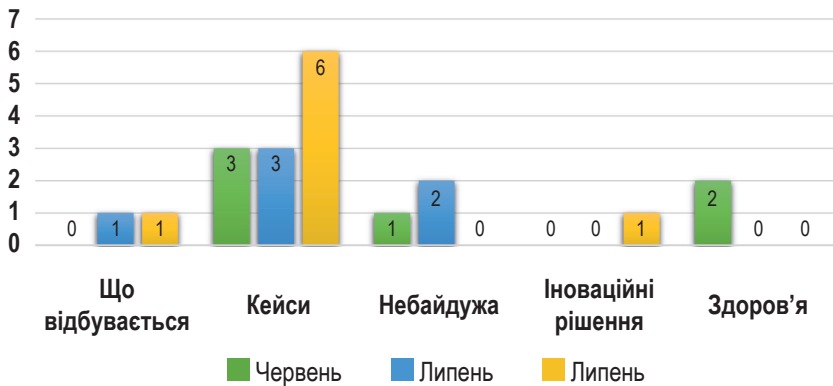
Саме у такий спосіб намагається висвітлювати правозахисні питання українське медіа «Рубрика», яке публікує матеріали винятково у напрямі журналістики рішень. Протягом червня-серпня 2024 року видання оприлюднило близько 12,3% матеріалів адвокаційної тематики (див. Діаграма 1).

Діаграма 1. Правозахисні питання у фокусі «Рубрики»

Видання підіймає правозахисні питання у п'яти рубриках, переважна кількість з яких публікуються в «Кейсах». За досліджуваній період щомісяця рубрика наповнюється від 3 до 6 публікацій, що в загальному складає 45% від усіх матеріалів адвокаційної тематики (див. Діаграма 2).

Діаграма 2. Кількісні показники висвітлення правозахисних питань у рубриках видання

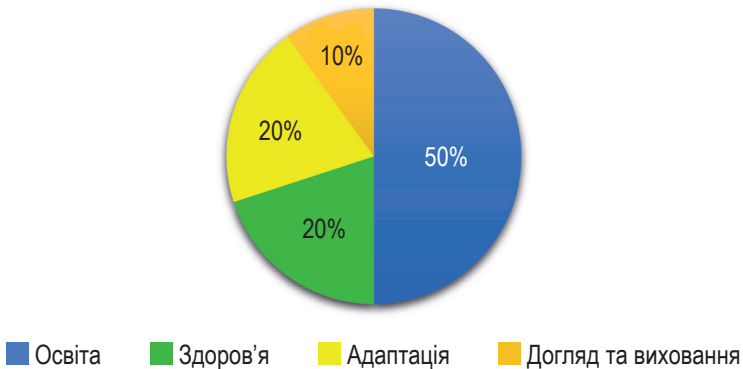

У фокусі «Рубрики» підіймаються питання таких вразливих груп: *Діти* — 50% (10 матеріалів) публікацій досліджуваної тематики; *Жінки і Військовослужбовці та ветерани* — по 20% (по 4 матеріали); та *ВПО та Мешканці тимчасово окупованих територій* (далі ТОТ) — по 4% (по 1 матеріалу). При цьому наявні публікації, які можна віднести до питань декількох вразливих груп, проте ми віднесли їх за домінуючою, наприклад, публікація «росія не має права красти наше життя»: як на Жи-

томирщині працює табір для дітей та молоді з інвалідністю» [8] розкриває питання як дітей, так і осіб з інвалідністю; «“Чужих дітей немає”: як в Ужгороді готують до навчання дошкільнят-ВПО» [9] та «Як допомогти дітям почуватися щасливими під час війни? Рішення з Кропивницького» [10] — дітей і ВПО; та «У колі своїх: як Жіночий ветеранський рух підтримує військовослужбовиць та ветеранок» [11] — жінок і військовослужбовиць та ветеранів.

Якщо поодинокі матеріали про ВПО та мешканців ТОТ неможливо класифікувати за контекстом висвітлення через кількісні показники (на які, безумовно, впливає хронологічні межі дослідження), то можна прослідкувати, що матеріали про військовослужбовців та ветеранів, присвячені суто рішенням проблем реабілітації; жінок — про професії (водійка вантажівок, військовослужбовця) та здоров'я (вагітність та алопеція через рак). Тема дітей розглядається у таких площинах як здоров'я (рубрика «Здоров'я» наповнена суто матеріалами про цю групу), освіта (від освітньої рівності до сексуальної освіти), адаптація дітей-ВПО та дітей з інвалідністю і догляд та виховання (див. Діаграма 3). Припустимо, що більшість матеріалів щодо дітей в контексті освіти пов'язана з підготовкою до «шкільного сезону», адже переважна кількість оприлюднена в серпні.

Діаграма 3. Контексти висвітлення дітей як вразливої групи

Усі досліджені матеріали мають характерне для видання пакування, що відповідає конструктивному підходу, завдяки запитанням-підзаголовкам «У чому проблема?», «Яке рішення?», «Як це працює?». Для деяких матеріалів окрім експертної думки притаманно вписання в традиційне пакування історій людей, яким вдалося вирішити проблему, наприклад у матеріалах «Підліткам про сексуальну освіту: найчастіші питання, табір Sex Education для однодумців і психологічні онлайн-консультації» [1] — історії, які розвіюють міфи щодо сексуальної освіти; та «Окупація — це концтабір, а там, де був я — камера суворого режиму»: як колишній цивільний по-

лонений створив “Мережу чоловіків України» [6] — історія досвіду, який сьогодні перетворився у функціонуючу організацію, що надає підтримку колишнім цивільним полоненим. Зафіксуємо, що подібні життєві історії вирішення проблеми властиві саме публікаціям рубрики «Кейси».

Висновки та перспективи дослідження.

Дослідження демонструє значний потенціал конструктивної та адвокаційної журналістики у вирішенні суспільних проблем та підвищенні рівня соціальної відповідальності ЗМІ. Конструктивна журналістика сприяє переходу від конфлікту до конструктивного діалогу, пропонуючи рішення і розглядаючи проблеми крізь призму позитивних змін. Адвокаційна журналістика, своєю чергою, фокусується на підтримці вразливих груп, захисті прав людини та активному залученні громадськості до обговорення суспільно важливих тем. Спільні риси цих підходів, такі як акцент на вирішенні проблем, залучення різних груп населення, створення представницької картини суспільства та активна участь у соціальних процесах, показують їхню ефективність у сучасному медіапросторі. Водночас, конструктивна журналістика, на відміну від адвокаційної, уникає суб'єктивності, зберігаючи об'єктивність і пропонуючи рішення без нав'язування конкретної позиції. Проте ці дві медіапрактики можуть не тільки співіснувати, завдяки градації медійних практик, де журналіст може балансувати між ними.

Медіа «Рубрика» активно висвітлює правозахисні питання через журналістику рішень, за досліджуваний період було опубліковано 12,3% матеріалів на адвокаційні теми, основна частина яких зосереджена в рубриці «Кейси». Переважна кількість публікацій фокусується на питаннях таких вразливих груп, як діти, жінки та військово-службовці в контекстах здоров'я, освіти, реабілітації та соціальної адаптації. Також медіа активно використовуються історії людей, які діляться власним досвідом вирішення проблем, що робить матеріали більш наочними та мотиваційними.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дреwnицька А. Підліткам про сексуальну освіту: найчастіші питання, табір Sex Education для однодумців і психологічні онлайн-консультації. *Рубрика*. 17 липня 2024. URL: <https://rubryka.com/article/pidlitkam-pro-seksualnu-osvitu/> (дата звернення: 23.10.2024).
2. Єрмакова І., Шендеровський К., Ярьсько К. Права людини та бездомні особи: головні інформаційно-комунікаційні смисли. *Права людини та масмедіа в Україні*. Частина 2: збірник конспектів лекцій / за заг. ред. І. Виртосу, К. Шендеровського. Київ : Інститут журналістики, 2020. С. 142-149.
3. Житарюк М. Теорії та моделі масової інформації (Масова комунікація) : навч.-метод. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 244 с.
4. Житнікова А. Комунікаційний потенціал журналістики рішень в Україні. *Діалог : медіастудії*. Випуск 28. 2022. С. 60-67.

5. Іванова О. Моніторингові дослідження в системі наук про соціальні комунікації. *Діалог : медіастудії*. Випуск 29. 2023. С. 57-69.
6. Москаленко А. «Окупація — це концтабір, а там, де був я — камера суворого режиму»: як колишній цивільний полонений створив «Мережу чоловіків України». *Рубрика*. 29 серпня 2024. URL: <https://rubryka.com/article/okupatsiya-tse-kontstabil/> (дата звернення: 23.10.2024).
7. Решетуха Т., Йордан Г. Право дитини на освіту: багатовекторність поняття та рекомендації щодо висвітлення у медіа. *Права людини та масмедіа в Україні*. Частина 2 : збірник конспектів лекцій / за заг. ред. І. Виртосу, К. Шендеровського. Київ : Інститут журналістики, 2021. С. 150-161.
8. Смагіна А. «росія не має права красти наше життя»: як на Житомирщині працює табір для дітей та молоді з інвалідністю. *Рубрика*. 9 серпня 2024. URL: <https://rubryka.com/article/tabir-dlya-ditej-ta-molodi-z-invalidnistyu/> (дата звернення: 23.10.2024).
9. Смагіна А. «Чужих дітей немає»: як в Ужгороді готують до навчання дошкільнят-ВПО. *Рубрика*. 15 серпня 2024. URL: <https://rubryka.com/article/pidgotovka-doshkoly-dlya-vpo/> (дата звернення: 23.10.2024).
10. Смагіна А. Як допомогти дітям почуватися щасливими під час війни? Рішення з Кропивницького *Рубрика*. 23 липня 2024. URL: <https://rubryka.com/article/yak-pratsyuue-proyekt-happy-children/> (дата звернення: 23.10.2024).
11. У колі своїх: як Жіночий ветеранський рух підтримує військовослужбовиць та ветеранок. *Рубрика*. 31 липня 2024. URL: <https://rubryka.com/article/zhinochuj-veteranskyj-ruh/> (дата звернення: 23.10.2024).
12. McIntyre, K. E., Lough, K. Toward a clearer conceptualization and operationalization of solutions journalism. *Journalism*. 2021. 22 (6). URL: <https://doi.org/10.1177/1464884918820756> (дата звернення: 23.10.2024).
13. Zhao X., Jackson D., Nguyen A. The psychological empowerment potential of solutions journalism: perspectives from pandemic news users in the UK. *Journal Stud.* 2022. 23 (3). URL: <https://doi.org/10.1080/1461670X.2021.2023324> (дата звернення: 23.10.2024).

UDC 34:070.11

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2024.30.318419>

HUMAN RIGHTS ISSUES IN THE FOCUS OF CONSTRUCTIVE JOURNALISM

Anhelina Zhytnikova,

Senior Lecturer at the Department of Journalism,
Advertising and Media Communications
Faculty of Journalism, Advertising, and Publishing
Odesa I. I. Mechnikov National University
e-mail: a.zhytnikova@onu.edu.ua
ORCID iD: 0009-0006-7689-6490

This article explores the intricate relationship between Constructive Journalism and the theory of Social Responsibility of the press, which asserts the moral obligation of journalists to consider the broader societal interests when producing content. The study delves into the correlation between the core tenets of Social Responsibility Journalism — principally the shift from conflict-centered narratives to constructive dialogue — and the key features that distinguish Constructive Journalism from Advocacy (or Human Rights) Journalism.

By examining content from the Ukrainian media outlet "Rubryka" during the period of June to August 2024, the article provides a comprehensive analysis of how the constructive approach is implemented in the coverage of Human Rights Issues. The focus is placed on topics concerning children, women, military personnel, and veterans, illustrating how media can foster positive societal change. This research emphasizes the importance of the distinctive packaging of content that reflects a constructive approach, showcasing problem-solving and hope-oriented narratives.

The study also identifies shared characteristics between Constructive and Advocacy Journalism, while highlighting their differences. Constructive Journalism prioritizes objective, solution-oriented reporting that facilitates societal progress without necessarily taking an activist stance. Conversely, Advocacy Journalism often involves a more direct engagement in promoting specific causes or defending the rights of marginalized groups.

The relevance of this research lies in the potential impact of Constructive Journalism in transforming societal conflict into constructive discourse, fostering mutual understanding, and driving social progress. It also underscores the evolving role of the press in acting not just as observers but as facilitators of dialogue and change, contributing to a more informed and engaged society.

Keywords: Constructive Journalism, Advocacy Journalism, Solutions Journalism, social responsibility, objectivity, human rights issues.

REFERENCES:

1. Drevnitska, A. (2024) Pidlitkam pro seksualnu osvitu: naichastishi pytannia, tabir Sex Education dlia odnodumtsiv i psykholohichni onlain-konsultatsii For teenagers about sex education: most frequent questions, the Sex Education camp for like-minded people and psychological online consultations. *Rubryka*. July 17. URL: <https://rubryka.com/article/pidlitkam-pro-seksualnu-osvitu/> (accessed: 23.10.2023) [in Ukrainian].
2. Yermakova, I.; Shenderovskiy, K.; Yaresko, K. (2020). Prava lyudyny ta bezdomni osoby: holovni informatsiino-komunikatsiini smysly [Human rights and homeless people: Main informational and communicational senses]. *Prava lyudyny ta masmedia v Ukraini*. Chastyna 2: zbirnyk konspektiv leksii [Human Rights and Mass Media in Ukraine. Part 2: Collection of Lecture Notes]. Kyiv: Instytut zhurnalistyky. pp. 142–149 [in Ukrainian].
3. Zhytariuk, M. (2018) Teorii ta modeli masovoi informatsii (Masova komunikatsiia): Navchalno-metodychnyi posibnyk [Theories and models of mass information (Mass communication): A teaching guide]. Lviv: LNU imeni Ivana Franka. 244 p. [in Ukrainian].
4. Zhytnikova, A. (2022) Komunikatsiinyi potentsial zhurnalistyky rishen v Ukraini [The communicative potential of solutions journalism in Ukraine]. *Dialoh : mediastudii*. Vol. 28. pp. 60–67 [in Ukrainian].
5. Ivanova, O. (2023) Monitorynhovi doslidzhennia v systemi nauk pro sotsialni komunikatsii [Monitoring studies in the system of social communication sciences]. *Dialoh : mediastudii*. Vol. 29. pp. 57–69 [in Ukrainian].
6. Moskalenko, A. (2024) «Okupatsiia -Reshetukha, T.; Yordan, H. (2021) Pravo dytyny na osvitu: bahatovektornist poniattia ta rekomendatsii shchodo vysvitlennia u media [Child's right to education: Multidimensional concept and recommendations for media coverage]. In Vyrtos, I., & Shenderovsky, K. eds. *Prava lyudyny ta masmedia v Ukraini*. Chastyna 3 : zbirnyk konspektiv leksii. Kyiv : Institute of Journalism. pp. 150-161 [in Ukrainian].
7. Smahina, A. (2024) «rosiia ne maie prava krasty nashe zhyttia»: yak na Zhytomyrshchyni pratsiuie tabir dlia ditei ta molodi z invalidnistiu [«russia has no right to steal our lives»: how a camp for children and youth with disabilities works in Zhytomyr region]. *Rubryka*. October 23. URL: <https://rubryka.com/article/tabir-dlya-ditej-ta-molodi-z-invalidnistyu/> (accessed: 23.10.2023) [in Ukrainian].
8. Smahina, A. (2024) «Chuzhykh ditei nemaie»: yak v Uzhhorodi hotuiut do navchannia doshkilniat-VPO [«There are no other people's children»: how preschoolers-IDPs are prepared for school in Uzhhorod]. *Rubryka*. October 23. URL: <https://rubryka.com/article/pidgotovka-do-shkoly-dlya-vpo/> (accessed: 23.10.2023) [in Ukrainian].
9. Smahina, A. (2024) Yak dopomohty ditiam pochuvatysia shchaslyvymy pid chas viiny? Rishennia z Kropyvnytskoho [How to help children feel happy during the war? A

- solution from Kropyvnytskyj]. *Rubryka*. October 23. URL: <https://rubryka.com/article/yak-pratsyuye-proyekt-happy-children/> (accessed: 23.10.2023) [in Ukrainian].
10. U koli svoikh: yak Zhinochei veteranskyi rukh pidtrymuie viiskovosluzhbovyts ta veterankok [Among their own: how the Women's Veterans Movement supports female servicemembers and veterans]. *Rubryka*. 2024. July 31. URL: <https://rubryka.com/article/zhinochyj-veteranskyj-ruh/> (accessed: 23.10.2023) [in Ukrainian].
 11. McIntyre, K. E.; Lough, K. (2021) Toward a clearer conceptualization and operationalization of solutions journalism. *Journalism*, 22 (6). URL: <https://doi.org/10.1177/1464884918820756> (accessed: 23.10.2023).
 12. Zhao, X.; Jackson, D.; Nguyen, A. (2022) The psychological empowerment potential of solutions journalism: perspectives from pandemic news users in the UK. *Journalism Studies*, 23 (3). URL: <https://doi.org/10.1080/1461670X.2021.2023324> (accessed: 23.10.2023).